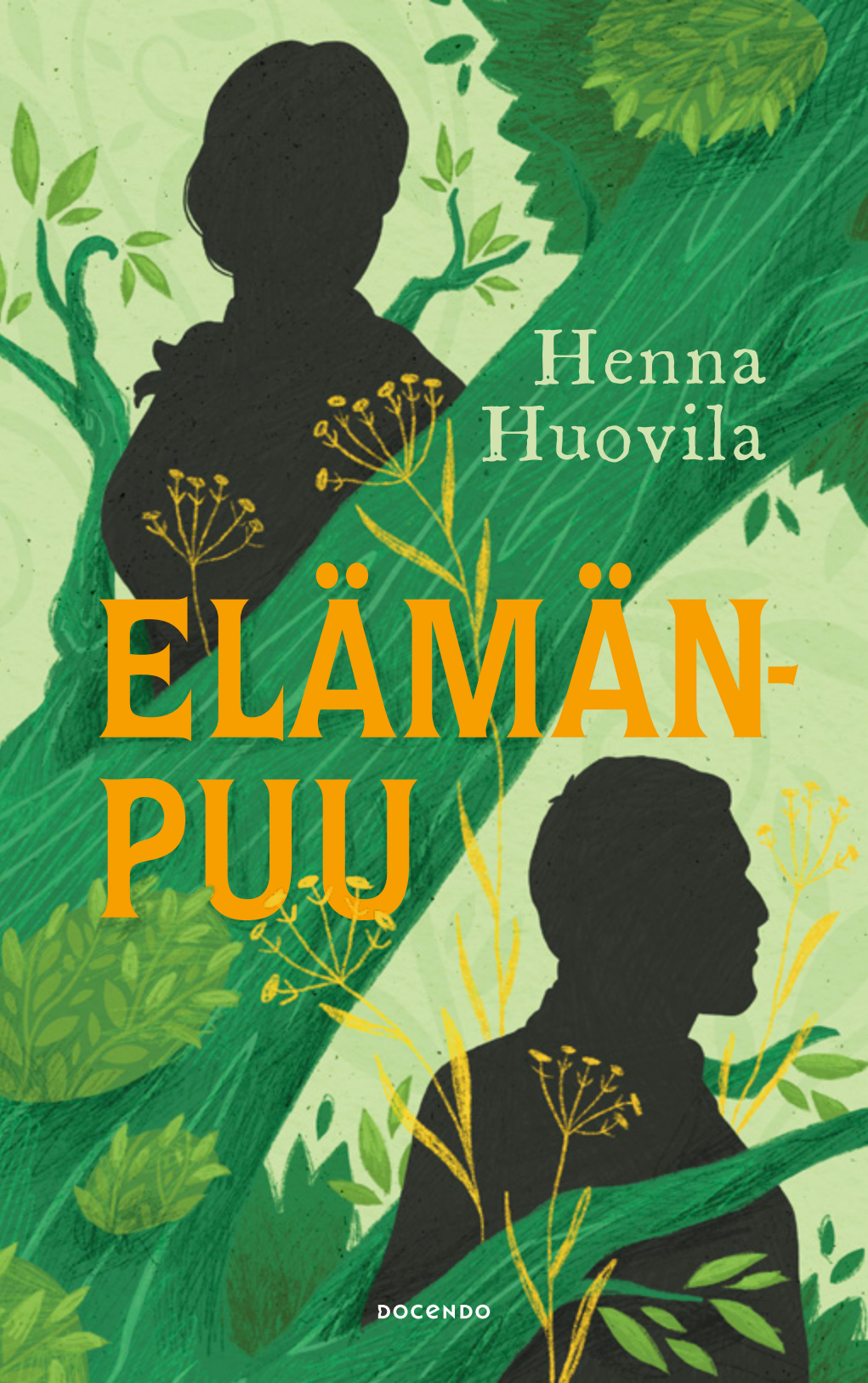

Henna
Huovila

ELÄMÄN- PUU

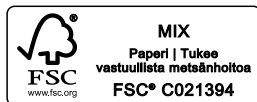
DOCENDO

ELÄMÄN- PUU

Henna
Huovila

ELÄMÄN- PUU

DOCENDO

Ensimmäinen painos

© Henna Huovila ja Docendo 2026
Docendo on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä
Lönnrotinkatu 18 A, 00120 Helsinki
www.docendo.fi

Kansi: Justine Florio / Taittopalvelu Yliveto Oy
Ulkoasu ja taitto: Taittopalvelu Yliveto Oy
Muu kuvitus: Freepik

ISBN 978-952-850-564-8
Painettu EU:ssa

Tuoteturvallisuuteen liittyvät tiedustelut: tuotevastuu@docendo.fi

Perheelleni

1

Lehmus

Syksy 1865

– Äiti, joku kulkee pihalla!

– Niinkö? Kuka sieltä nyt tähän aikaan vielä tulee?

Yksinäinen vesipisara valui aaltoilevaa lasia pitkin ja sumensi maiseman, kun astahdin poikani vierelle. Koleus hohkasi ruudun läpi, ja jos katsoin oikein tarkasti, saattoin erottaa kuvajaiseni sen tummasta pinnasta. Se toisti vääristyneesti liikkeeni, kun kampasin palmikkoani hajamielisesti auki ja tuijotin talolle johtaneen tien varjoihin. Laskin kamman kolahtaen seinustan kapealle penkille ja lähes painoin kasvoni kiinni lasiin nähdäkseni pihamaan ja tumman hahmon paremmin. Hämärä kätki tulijan suojiiinsa, eikä pitkästä takista ja harteiden kumarasta linjasta saattanut päätellä mitään.

Pihaa reunustavien koivujen viimeiset lehdet sinnittelivät sitkeästi kiinni menneen kesän muistoissa. Puuskainen

tuuli heilutti leveää helmaa, joka paljasti tulijan naiseksi. Vatsani pohjalla hailahti pettymys tahtomattani. Kun poikani oli ollut pieni, olin jaksanut odottaa erästä toista tulijaa. Olin viimein antanut periksi kylmälle totuudelle, mutta hän palasi silti mieleeni aina, kun kuulin odottamattoman vieraan saapuvan Rajapirttiin.

Naisen jalka lipesi mutaisella pihalla, ja säpsähdin, kun hän haki hetken tasapainoaan. Hän kietoi huiviaan tiukemmin ympärilleen kuin osoittaakseen, ettei kolea syksy mahtanut hänelle mitään, ja tunnistin viimein nuo napakat liikkeet.

– Pieta. En osannut odottaa sinua käymään, sanoin avatessani oven.

Äitini vanha ystävä kopisteli kenkiään kuistimme jykeviin portaisiin, ja huuleni kaartuivat lämpimään hymyyn. Kuluneet vuodet olivat painaneet ennen niin pitkän Pietan harteita niin, että pehmeäksi hiutunut huivi tuskin hipaisi nenänpäätäni, kun parantaja astui halaamaan minua. Punertava suortuvani tarttui hetkeksi hänen otteensa alle, ja kurkotin vetämään sen vapaaksi. Mikä oikein oli lähettänyt hänet luoksemme tähän aikaan illasta? Oliko kaupalla kaikki hyvin?

– Iltaa, Rebekka. Minun oli pakko tulla kertomaan uutisia, Pieta sanoi tohkeissaan, kun johdatin ystävääni koleaan tupaan.

Mennyt kesä oli ollut kylmä ja sateinen, ja sen jäänteet roikkuivat yhä kiinni talon vanhoissa hirsissä. Pieta vilkaisi mustan tulipesän suuntaan, ja melkein tarjouduin

sytyttämään valkean. Vanhempani eivät ikinä myöntäisi asiaa ääneen, mutta olin huomannut, että tänä kesänä säät olivat käyneet heidänkin luihinsa aiempaa enemmän. Jopa isoveljeni Alexander oli ehdotellut useampana iltana tulen virittämistä takkaan. Ymmärsin kyllä hänen halunsa lämmittää pirttimme ennen pakkasten alkua, olihan hänellä kaksi nuorta lasta. Isäni ei silti ollut vielä valmis käyttämään halkovarastojamme, joita miehet olivat kesän mittaan täydentäneet. Vaikka syksy oli jo pitkällä, talveen oli vielä matkaa, eikä kukaan tiennyt, millainen tulevasta vuodesta tulisi.

– Mitä kaupunkiin kuuluu? utelin.

Hymy kirkasti parantajan väsyneet kasvot.

– Sen kirjeen vuoksi minä tulin, niin kuin varmaan arvasitkin, Pieta vastasi. – Posti kantoi sen vasta äsken, enkä malttanut odottaa huomiseen. Kuori oli kai eksynyt jonnekin, kun oli ollut matkallaan niin kauan. Yllätyimme toki Isakin kanssa, mutta olimme silti niin onnellisia, kun kuulimme asiasta.

– Mitä sinä..., aloitin ymmälläni. Mistä kirjeestä Pieta oikein puhui?

– Tarkoitan, että onneksi hän otti aikaa kirjoittaa meillemkin. Toki sinä olisit kertonut asiasta, kun tulet seuraavan kerran kaupalle käymään. Mutta kyllähän tällaiset uutiset haluaa itse lukea kirjeestä. Onpa pitkästä aikaa jotain mukavaa, mitä odottaa. Sitä tosiaan tarvitaan tähän syksyyn.

Mitä oikein oli tapahtunut? En minä ollut mitään kirjettä saanut, eikä tietääkseni kukaan muukaan. Postiljooni ei

ollut kiertänyt kauttamme viikkoihin. Vilkaisin Eliasta, joka istui yhä seinänvierustan penkillä ja seurasi hajamielisesti sormellaan lasia pitkin valuvaa pisaraa. Pyyhkäisin hiukseni levottomasti syrjään olaltani ja kietaisin ne sykkyräksi ranteeni ympärille. Kuka sellainen olisi voinut kirjoittaa Pietalle, jonka minäkin tunsin, ja vieläpä ilmeisen hyvin?

– En minä ole..., aloitin, mutta parantaja jatkoi kuin en olisi sanonut mitään.

– No, aikaahan siihen toki vielä on. Mutta se minusta. Halusin vain iloita kanssasi, kun kerrankin tulee tällaisia uutisia. Mitä teille kuuluu? Elias näkyy kasvaneen taas.

– Keneltä sinä..., aloitin jälleen. En kuitenkaan päässyt pidemmälle, kun Elias säntäsi kuin kutsuttuna vahtipaikaltaan Pietan helmoihin. Ehdin nähdä vain pienen, punervan vilauksen, kun nainen jo kumartui koppaamaan poikani syliinsä. Eliaksen palttinapaita rullautui hänen kainaloidensa alle. Kuluneiden housujen lahkeet alkoivat olla lähempänä polvia kuin nilkkoja. Hänelle pitäisi tosiaan tehdä uudet housut ennen lumien tuloa.

– Pieta-täti! Minun hampaani heiluu, Elias julisti ja työnsi itseään kauemmas.

– Muistatko Elias, mitä puhuimme? Et voi noin vain keskeyttää toisia, toruin poikaani.

Elias liukui pois rouvan sylistä ja kiskaisi kainaloihin kuroutunutta paitaansa alemmas. Pieta istahti huokaisten seinustaa kiertäneelle penkille ja katsahti sitten lasta odottavasti. Ilmeisesti kaupassa oli ollut taas hyvä päivä, jos ystäväni ei ollut ehtinyt levätä.

– Mutta äiti...

– Elias, varoitin häntä, ja poika hiljeni. Hän saattoi olla kaupunkilaisten silmissä äpärä, syntisen naisen lapsi, mutta jos asia suinkin oli minusta kiinni, hänestä kasvaisi kunniallinen herrasmies. Riitti, että minä olin saanut hävetä hänen syntymäänsä.

– Ei se mitään, Pieta puuttui puheeseen, kun Eliaksen huuli alkoi väpättää uhkaavasti. – Onhan se suuri asia, kun ensimmäinen hammas alkaa vaihtua. Muistan minä sen itsekin, vaikken ollut paljon sinua vanhempi. Annamummo kiinnitti narun hampaaseen ja kiskaisi sen irti. Kolosta vuoti paljon verta, sillä hammas ei ollut vielä ollut täysin valmis lähtemään.

– Miksi se sitten piti ottaa irti?

Pieta hymyili Eliakselle haikeasti.

– Minä olin kärsimätön lapsi. Jonilta oli jo lähtenyt kaksikin hammasta, enkä halunnut olla häntä huonompi. Mummo sentään antoi minulle hämähäkinseittiä tyrehdyttämään verentulon. Sain jopa hakea ulkoa pienen palan jäätä ja imeskellä sitä.

– Mummosi oli viisas rouva, myöntelin. En muistanut vanhuksesta muuta kuin harmaat hapsset ja ontuvan jalan. Hän oli kuollut syyskuumeeseen, kun olin ollut vasta neljän vanha. Muistin vieläkin, miten olin seisonut Hildan kanssa läheisen mäen päällä, kun Pieta oli tullut kertomaan menetyksestään. Olimme kulkeneet pitkään valoisan metsän suojissa parantajan muistella tuota naista, joka oli ollut hänelle kuin oma äiti.

– Minäkin haluan syödä jäätä, kun hammas lähtee, Elias kiirehti sanomaan. Tein kaikkeni kätkeäkseni hymyni, mutta Pieta keskitti huomionsa hentoiseen poikaan.

– Hakisitko tuolta porstuasta korini? Toin teille samalla haavan kuorta hevosia varten. Hilda mainitsi, että teillä on ollut niiden kanssa ongelmia.

– Alexander kertoi renkien huomanneen talleja siivotesaan, että kaikki ei ollut kunnossa, vastasin.

Pieta asetteli helmojaan paremmin ympärilleen, ja paksu lattialankku narahti, kun Elias kipaisi täyttämään parantajan pyyntöä. Olin kerta toisensa jälkeen taivutellut ystäväni istumaan jollekin mukavista tuoleistamme, mutta olin lopulta antanut periksi. Jos hän istui mieluummin kovalla penkillä, minä en mahtanut asialle mitään. Minä puolestani olin ottanut omakseni tuvan nurkkaan asetellun korkeaselkäisen tuolin. Sen vieressä oli pieni pöytä, jolle saatoin sopivasti laskea käsityöni. Ennen kaikkea rakastin kuitenkin suuria ikkunoita, joiden läpi saatoin ihastella Tuomiojärven harmaita aaltoja. Näkipä siitä myös portin ja pellot, jotka laskivat loivina kaupunkia kohden. Niiden poikki kulkevaa tietä olin vahtinut tarkemmin kuin tohdin tunnustaa.

Eliaksen paluu veti minut ajatuksistani.

– Kokeilkaa tällä ensin, Pieta sanoi ja poimi pojan ojentamasta korista pienen purkin. Kiedoin sormeni varovasti sen ympärille, kun parantaja kaivoi esiliinansa kätköistä pienen sokeripalan Eliakselle. Poika kumarsi kohteliaasti ja palasi sitten viileälle lankkulattialle käpylehmiensä pariin makeistaan imeskellen. Pieta-rouva laski ääntään, vaikka

minusta tuntui, ettei Elias kiinnittänyt meihin enää mitään huomiota.

– Kuinka Hilda on jaksellut? Hän oli kovin vaisu kun tapasimme viimeksi.

Käänsin katseeni harmaan järven suuntaan kuin olisin voinut vältellä karua totuutta. Mitä oikein vastaisin? Äitini surussa oli jotain yksityistä, jonka olisin mieluummin pitänyt omana tietonani. Jos Hilda ei puhunut tunteistaan vanhalle ystävälleen, ei kai ollut minunkaan asiani kertoa?

– Äiti on ollut hiljainen ja poissaoleva, vastasin ja kuulin itsekin myötätunnon äänessäni. – Jonia hän varmasti muistaa, niin kuin aina näin syksyisin. Punertavat lehdet kuulemma muistuttavat häntä enosta.

Kun olin aamulla noussut, äiti oli seisonut tuvan ikkunan ääressä katsellen ulos. Hento sade oli saanut taloa ympäröivien koivujen kellertävät lehdet kahisemaan koleassa syysaamussa. Ne olivat varisseet hiljalleen talveen valmistuvaa maata kohti, ja niiden takana Tuomiojärven aalloilla oli keinunut yksinäinen kalastusvene verkkojaan koke-massa. Kalastaja oli heittänyt riippakivensä veteen ennen asettumistaan apajilleen, ja olin nähnyt äitini pyyhkäisevän silmiään. Vaikka oli kulunut jo kolmattakymmenettä vuotta siitä kun enoni oli kadonnut Tuomiojärven viileisiin vesiin, suru ei ollut antanut periksi. Vilkaisin vaistomaisesti järven suuntaan, missä sama kalastaja näkyi taas kiskovan vapaansa.

Pieta vilkaisi minua katse vakavana. – Me kaikki ikävoimme Jonia.

Sanat kaikuivat tyhjinä välillämme, ja tyydyin kohauttamaan olkiani. Mitä muutakaan olisin voinut sanoa? Mennyt oli mennyttä, tapahtunut jo kauan ennen syntymääni. Katseeni eksyi silti Eliakseen. Hentoinen pelko väritti ääneni, kun edes kuvittelin menettäväni hänet.

– Ymmärrän äitiä kyllä. Oli vain he kaksi, niin kuin minullakin oli vain Alexander kasvinseuranani. Ja kun veljelleni on siunaantunut ainoastaan tyttöjä...

Ääneni hiipui, mutta kuulin itsekkin katumuksen sen uumenissa. Rajapirtin tulevaisuus oli hennoissa langoissa. Joko veljeni tyttäret toisivat jonkun onnekkaan kotivävyksi tai se päättyisi Eliaksen haltuun. Se ei ollut mikään mahdollon ajatus, olihan poika kasvanut suuren talon töitä seuraillen. Hän kantaisi varmasti vastuunsa kun se aika joskus koittaisi. Tiesin äitini silti surevan ihmisten puheita kaikkine happamine kaikuineen.

– Unohdin kertoa, että mekin saimme yhden koulun maistereista vieraaksemme, Pieta sanoi äkkiä. – Innostuin siitä saamastani kirjeestä niin, että muut uutiset unohtuivat. Ehdin jo antaa Anna-mummon vanhan huoneen hänelle, mutta täytyy nyt miettiä, kun on toinenkin vieras tulossa. Toki sen huoneen ennemmin hänelle antaisi, mutta luvattu mikä luvattu.

– Kuka teille on tulossa?

Pieta ymmärsi kysymykseni väärin.

– Seminaari etsi joku aika sitten lehdessä majoituspaikkoja tuleville opettajilleen. Isak päätti vastata ilmoitukseen, onhan talomme aivan koulurakennuksen vieressä.

Vuokralaisemme saapui eilen, Pieta kertoi ja silitti hameensa kosteaa helmaa. Kiristelin kärsimättömästi hampaitani.

– Siitä kirjeestä minä vielä...

Vedin syvään henkeä, kun Pieta huitaisi kädellään.

– Luulin, että majoittaisimme jonkun talonmiehen, mutta saimmekin oikein opettajan Kuopiosta. Ajattele nyt! Kyllä Anna-mummo kääntyisi haudassaan, jos kuulisi, että entinen torpantyttö saa sellaisia vieraita. Ihan tuo asialliselta vaikuttaa, ja toki opettajan täytyy sellainen ollakin. Kovin on kuitenkin vakava, ja tuntuu viihtyvän omissa oloissaan. Ei ole poistunut huoneestaan, ja päänsärkyäkin hän valittelei. Posketkin hehkuivat kuin olisi ollut kuumetta. Kyllä tuo tavaransa kantoi huoneeseensa ja asettui levolle, kun annoin hänelle vähän koiruohoa ja pajunkuorta kuumetta alentamaan. Muuta minä en herrasta vielä tiedä. Kunhan ei olisi mitään vakavampaa.

Annoin uteliaisuudestani huolimatta huokaisten periksi.

– Toivotaan niin. Lavantautia ainakin kuuluu olleen taas liikkeellä.

Pietan ilme vakavoitui.

– Onhan noita useammasta talosta siihen mennyt. Täytyy vain uskoa, että opettaja paranee koulupestinsä alkuun mennessä.

– Eliaskin aloittaa koulun tammikuussa, sanoin. Äänestäni kuului ylpeys lattialla leikkivää ainokaistani kohtaan. Pieta tuntui kuitenkin vajonneen ajatuksiinsa.

Elias oli syntynyt tähtikirkkaaseen yöhön, revontulten loimutessa pohjoisessa horisontissa. Pieta oli ollut

nukkumassa, kun Rajapirtistä oli tultu koputtelemaan hänen ovelle. Eihän muori toki mikään kätilö ollut, pahainen parantaja ja lapsetonkin vielä. Silti hän oli kaivanut kaapistaan rosmariinia ja puskuruohoa synnytystäni helpottamaan, ennen kuin oli lähtenyt yön selkään.

Kun aamu oli viimein noussut, Pieta oli ollut se, joka oli avannut saunan oven ja esitellyt poikani vanhemmilleni. Hän oli pitänyt huolen myös siitä, että isäni oli muistanut kätkeä Eliaksen kehtoon lehmuksen oksan lapsen unia rauhoittamaan. Talvi oli vienyt mennessään sen lehdet, mutta pelkkä paljas vitsakin riittäisi pitämään pahat henget kaukana pojastani, hän oli rauhoitellut, ja minä olin uskonut häntä. Piru ei toisi minun lapseni tilalle omaa vaihdokastaan, siitä lehmuksen vankka puu pitäisi huolen. Kun Elias Rebekanpojan ristiäisiä sitten oli vietetty eräänä kristallinkirkkaana päivänä, minulla oli ollut kunnia pyytää Pietaa ja kauppiasta itseään hänen kummeikseen.

– Pieta?

Nainen nosti katseensa Eliaksesta ja veti keuhkonsa täyteen ilmaa kuin olisi juuri herännyt sikeästä unesta. Ehkä hän heräsikin, niin väsyneiltä hänen kasvonsa näyttivät. Oliko parantaja ollut aina näin voipunut? Pieta oli kuitenkin vasta hädin tuskin viidenkymmenen.

– Olen pahoillani, mitä sanoitkaan? Mietin vain poikaa, Pieta vastasi. Hän vaikenä taas hetkeksi ja kysyi sitten:

– Oletko kuullut Eliaksen isästä?

Katseeni muuttui kovaksi niin kuin se oli tehnyt useita kertoja ennenkin. En tahtonut puhua miehestä, joka oli

kehdannut saattaa talontyttären papin ripitettäväksi ja kirkon mustalle penkille istumaan.

– Se tieto pysyy yksin minun ja Luojani välillä.

Sormeni hakeutuivat puristamaan hameeni paksua helmaa ja laskin leukani, kun katseeni halusi harhailla ikkunan suuntaan. Tuo mies oli tehnyt valintansa, enkä minä enää haikailisi hänen peräänsä. Ehkä olin tehnyt väärin päästäessäni hänet lähtemään, mutta mikään määrä katumusta ei silti saisi mennyttä muuttumaan. Niinpä olin työntänyt hänet syrjään mielestäni ja sydämestäni.

Niin ainakin väitin itselleni.

Pieta nyökkäsi vastahakoisesti, mutta tiesin, että hän jatkaisi kysymistään niin kauan että antaisin periksi. Jotkut asiat vaan oli parempi jättää kertomatta. Minun salaisuuteni vain esti Eliasta saamasta isäänsä.

– Et sitten ole ajatellut toista miestä ottaa? Se meille majoittunut maisterismies on nuori ja naimaton.

Lihakseni tuntuivat jäykiltä, kun nousin seisomaan ja käänsin hänelle selkäni.

– Elias, sanoisitko mummulle, että olisi iltapesujen aika? Ulkona alkaa jo hämärtää. Alexanderkin kuuluu huutelevan tyttäriensä perään pihamaalla.

Elias pujahti pihalle, ja Pieta ymmärsi vihjeen ja nousi hänkin huokaisten jaloilleen. – Minä suuntaan tästä takaisin kaupunkiin. Rebekka lähettää sanaa, jos hoito ei tepsii hevoseen.

– Sanohan Isakille terveisiä. Tulen käymään kaupalla piakkoin, sillä minulla olisi taas saippuaa myytäväksi.

Pieta laski kätensä hymyillen omalleni juuri kun ovi aukesi. Hilda astui sisään iloisesti puliseva Elias kädestään roikkuen, ja kulmani kurtistuivat, kun väsymys ja apeus valtasivat taas parantajan kasvot. Pieta kietoi huivinsa tiukasti leukansa alle ja nyökkäsi äidilleni ennen kuin kääntyi mennäkseen.

– Sanon Isakille, että jättää hyllystä saippuillesi tilaa.

Porstuan ovi kolahti kiinni ennen kuin ehdin sanoa muuta.

2

Jalava

Talvi 1865

– Mutta äiti, Elias protestoi ja vilkuili poikia, jotka vetivät kelkkojaan Syrjälänharjun rinteitä kohti. Jouluun oli enää viikko, ja pakkanen puri kireästi poskia. Puiden väliin kinosnut lumi oli houkutellut lapsia mäenlaskuun, ja olipa joku liukunut lähes Jyväsjärven rantaan saakka. Huuleni puristuivat tiukaksi viivaksi, kun lasten iloinen nauru kimpoili kadunvarren puutalojen seinistä.

– Autat ensin Pietaa ja minua näiden saippuoiden kanssa. Sen jälkeen saat mennä laskemaan muutaman mäen, jos aikaa jää.

Hento lapseni nyökkäsi kuuliaisesti. Elias oli ollut sairaalloinen pienenä, ja vaikka Luoja oli vuosien varrella kutsunut melkein puolet kylän lapsista luokseen, minä olin roikkunut ahnaasti ainokaisessani osaamatta päästää irti.

Poika oli käynyt läpi niin kuumeet kuin tulirokon jo ennen toista syntymäpäiväänsä. Olipa mätäkuun maha-tauti saanut hänet niin heikkoon kuntoon, että olin ollut valmis avaamaan ikkunat helpottaakseni hänen pienen sielunsa lähtöä. Vaikka Elias oli kerta toisensa jälkeen osoit-tanut huoleni vääriksi, menettämisen pelko oli kulkenut alati seuralaisenani.

Aurinko paistoi kirkkaana silmiini, kun koputin täysi kori käsivarttani painaen Kasurisen kaupan takaovelle. Kuulaan talvipäivän pakkanen sai ilman tuoksumaan kirpeältä, ja hennonhienot lumihuutaleet alkoivat putoilla lähes pilvettömältä taivaalta kohottaessani käteni koput-taakseni uudelleen.

– Rebekka, harmaahiuksinen ystäväni tervehti ja hymyili Eliakselle. Jonkin yrtin tuoksu, lähes äitelä ja pistävä, leijui Pietan ympärillä. Hän pyyhkäisi vihertävää pölyä sormis-taan esiliinansa helmaan. – Minulla on sinulle mukava yllä-tys. Vieraamme tulikin aikaisemmin kuin osasimme odottaa.

– Se uusi maisteriko? Eikö hän tullut jo aikaa sitten?

Pieta sulki oven pimentäen pienen porstuan ja kallisti päätään kuin olisi ihmetellyt jotain.

– En minä häntä tarkoita, vaan yhteistä ystäväämme. Ehdimme jo muistelemaan menneitäkin. Yhtä mukava mies kuin ennenkin.

Kyllä minä muistin Pietan aiemmat puheet. Uteliaisuus oli kaihertanut mieltäni koko pitkän yön parantajan lähdön jälkeen. En silti ollut keksinyt, ketä hän oikein tarkoitti. Vilkaisin epäluuloisesti ympärilleni, mutta tyhjä eteinen

Vanja Kalinin oli viimeinkin tullut takaisin.

Ollaan Jyväskylässä, 1800-luvun puolivälissä. Kun kaupungin juuri avattuun kouluun saapuu uusi opettaja, Rebekan elämä heilahtaa raiteiltaan. Mies ei ole kuka tahansa, vaan vanha ystävä, joka aikoinaan lähti hyvästejä jättämättä.

Vanja on palannut vuosien jälkeen takaisin entiseen kotikaupunkiinsa, tuore maisterinhattu päässään, mutta anteeksi-pyynnöt yhä sanomatta. Sekä Vanjalla että Rebekalla on selitettävää. Miksi Vanja aikanaan lähti eikä koskaan kirjoittanut? Kuka on Rebekan pojan Eliaksen isä? Voivatko he antaa toisilleen anteeksi ja jatkaa matkaa yhdessä?

Elämänpuu on lumoavasti kirjoitettu historiallinen romaani erään yhteisön elämästä ja salaisuuksista 1800-luvun Suomessa, jossa kansanuskomukset olivat voimissaan ja luonnon kiertokulku ohjasi valintoja.

DOCENDO

www.docendo.fi

84.2

ISBN 978-952-850-564-8

9 789528 505648